

Sikorski, Jerzy

Z tradycji kultu Mikołaja Kopernika w Olsztynie w okresie dwudziestolecia

---

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1, 169-171

1966

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

C O P E R N I C A N A

E. F. Varep, *O wlijanii naučnoj dejatelnosti Kopernika na kartografij Livonii*, Materiały VI-oj konferenci po istorii nauki v Pribaltikie, Akademija Nauk Litovskoj SSR, Komisia po Istorii Jestiestvoznaniija i Tiechniki, Vilnius 1965, ss. 6—8.

W omawianej publikacji zestawiono tezy referatów „VI Konferencji” poświęconej historii nauki w republikach nadbałtyckich ZSRR. Są tu również obszernie tezy E. F. Varepa, badacza estońskiego z uniwersytetu w Tartu, które zasługują na uwagę historyków kultury Warmii i Mazur. Stanowią one rozwinięcie dwóch prac znanego mediewisty niemieckiego pracującego do wybuchu II wojny światowej w Rydze, a w czasie wojny ewakuowanego przez Hitlera do Poznania w ramach tak zwanych „przesiedleń” Niemców bałtyckich. Chodzi tu o L. Arbusowa, który wydawał nawet w czasie wojny w tymże Poznaniu „Quellen und Forschungen zur Baltischen Geschichte”.

Na podstawie publikacji Arbusowa estoński badacz ujawnił w tezach swego referatu kontakty Mikołaja Kopernika z daleką Liwonią. Kontakty te odbywały się za pośrednictwem kanonika Aleksandra Scultetiego, urodzonego w Tczewie na Pomorzu Gdańskim. Był to człowiek wykształcony wszechstronnie i po pobycie w Rzymie został kanonikiem we Fromborku, gdzie poznał Kopernika, z którym łączyły go więzy sympatii. Gdy wybuchła wojna między Zakonem a Polską, Sculteti przeniósł się w 1520 r. do Elbląga, a potem wyjechał do Inflant. Już wcześniej przebywał jakiś czas w biskupstwie Tartu (1515 r.). Na obszarze Inflant narodziła się mapa, która się nie zachowała, ale wiadomo, że korzystał z niej Bernard Wapowski, jeden zaś egzemplarz otrzymał biskup warmiński Maurycy Ferber. Biskup Ferber także namówił Kopernika, aby analogiczną mapę wykonał dla Prus. Kopernik podjął się tego dzieła przy współpracy ze Scultetim. I ta mapa nie zachowała się. Robiona jednak była na wzór mapy Inflant, którą Ferber miał wskazywać Kopernikowi jako przykład „dobrej roboty”.

Jerzy Antoniewicz

JERZY SIKORSKI

Z TRADYCJI KULTU MIKOŁAJA KOPERNIKA W OLSZTYNIE W OKRESIE DWUDZIESTOLECIA *

Pierwszym akcentem związków powojennego Olsztyna z postacią Mikołaja Kopernika było nadanie w 1945 r. jego imienia jednej z ulic miasta, przy której mieści się siedziba Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej.

W szerszy sposób uczczono pamięć Kopernika w 1946 r., z okazji 403 rocznicy jego zgonu. Sprawę tę podjął działający w Olsztynie Instytut Mazurski. Z du-

* Poniższe uwagi nie pretendują do wyczerpującego przedstawienia tematu. Jest to jedynie podsumowanie najistotniejszych momentów uroczystościowych

zym pietyzmem, i nie bacząc na trudności organizacyjne, charakterystyczne dla owych czasów, przygotowano w zamku olsztyńskim wystawę, obrazującą życie i działalność Kopernika. Celem tej wystawy było przeciwstawienie propagandowym obchodom niemieckim z 1943 r. rzeczywistości polskości Kopernika oraz jego związków z ziemią, które po latach niewoli powróciły do Polski. Otwarcie wystawy miało charakter oficjalnej uroczystości. Aktu tego dokonał 21 maja wojewoda olsztyński dr Zygmunt Robel. Jego okolicznościowe przemówienie opublikowano w specjalnym katalogu wystawy¹. Była to jedna z pierwszych samoistnych publikacji, jakie ukazały się w Olsztynie po zakończeniu wojny². Uroczystości olsztyńskie przeniesiono 24 maja do Fromborka. W imieniu Rządu RP wojewoda Robel umieścił pod epitafium Kopernika w tamtejszej katedrze gałązkę laurową, zdjętą z Grobu Nieznanego Żołnierza w Warszawie³. Kontynuacją tych uroczystości było odsłonięcie pomnika Mikołaja Kopernika u stóp zamku w Olsztynie⁴. Odsłonięcia dokonał 27 października 1946 r. wicewojewoda olsztyński ppłk. mgr Tadeusz Koral-Krzysztof. W ogłoszonym przemówieniu nawiązał on do 430-letniej rocznicy przyjazdu Kopernika do Olsztyna i osiedlenia się jego na zamku, w charakterze administratora dóbr ziemskich kapituły warmińskiej. Na cokole pomnika umieszczono napis: „Obróńcy grodu olsztyńskiego przed najeźdźcą krzyżackim, wielkiemu Polakowi Mikołajowi Kopernikowi, wdzięczni rodacy”. W uroczystości uczestniczyli m. in.: wicewojewoda Stanisław Rejminiak, gen. Kontrym, prezydent miasta Tadeusz Pałucki oraz uczestnicy zjazdu byłych członków Związku Polaków w Niemczech. Bezpośrednio przed tym aktem odbył się odczyt o Koperniku, wygłoszony w salach zamku przez prof. dra Kazimierza Hartleba z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu⁵. Pomnik Mikołaja Kopernika był w Olsztynie trzecim z odsłoniętych po wojnie — obok pomnika bojowników o polskość Warmii i Mazur oraz pomnika Stefana Jaracza⁶.

Rok 1953 obchodzono na świecie jako Rok Kopernikowski. W Polsce uroczystości inauguracyjne odbyły się 23 i 24 maja w Olsztynie i Fromborku. W Olsztynie 23 maja o godzinie dziewiętnastej ludność miasta zgromadziła się pod pomnikiem Kopernika. Uroczystość zagałł dr Władysław Gębik, przemówienie zaś wygłosił przewodniczący Wojewódzkiego Komitetu Obchodu Roku Kopernikowskiego, wiceprzewodniczący Wojewódzkiej Rady Narodowej, Zbigniew Januszko. Na zakończenie, przy dźwiękach hymnu złożono pod pomnikiem wieńce i kwiaty. O godzinie dwudziestej, w Sali Kopernikowskiej w zamku, dr Władysław Gębik wygłosił prelekcję o Koperniku. Obecni byli na niej przedstawiciele władz wojewódzkich i miejskich. W części artystycznej wystąpił skrzypek Igor Iwanow. Również tego dnia, w salach Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej, otwarto wystawę pod nazwą *Wydawnictwa i publikacje o Koperniku*⁷.

oraz dorobku plastyki olsztyńskiej, w związku z postacią Kopernika. Sprawa popularyzacji tej postaci w innych dziedzinach twórczości — zwłaszcza w literaturze pięknej i publicystyce olsztyńskiej — wymagałaby osobnego omówienia.

¹ *Wystawa Kopernika w Olsztynie otwarta w 403 rocznicę śmierci wielkiego astronoma polskiego*, „Zagon”, Olsztyn 1946, ss. 18, nrb. 2. Na temat tej wystawy zob. szczegółowe sprawozdanie E. Sukertowej-Biedrawiny w niniejszym numerze.

² Zarazem była to trzecia z kolei publikacja Instytutu Mazurskiego — por. przypis 1.

³ *Wiadomości Mazurskie*, 1946; nr 117 z 23 V.

⁴ Było to wynikiem osobistej inicjatywy wojewody Robla — por. *Kalendarz dla Mazurów*, 1947, rocznik 17, s. 53.

⁵ *Wiadomości Mazurskie*, 1946, nry 248 z 26 X, 250 z 29 X.

⁶ *Odra*, 1946, nr 40 z 17 XI.

⁷ *Głos Olsztyński*, 1953, nry 122 z 23—24 V, 123 z 25 V.

W dniu 28 maja 1953 r. Zarząd Oddziału Wojewódzkiego Polskiego Towarzystwa Lekarskiego zorganizował sesję naukową, na której omówiono działalność Kopernika jako lekarza i uczonego⁸. Odczyt na ten temat wygłosił wówczas dr Stanisław Flis. Praca jego pt. *Mikołaj Kopernik jako lekarz* ukazała się następnie drukiem na łamach „Polskiego Tygodnika Lekarskiego”^{8a}. Imię Kopernika nadano Szpitalowi Wojewódzkiemu w Olsztynie.

Pod hasłem obchodów Roku Kopernikowskiego odbywało się w Olsztynie wiele odczytów i imprez artystycznych. Olsztyńska Orkiestra Symfoniczna poświęciła obchodom Roku szereg uroczystych koncertów. Pierwszy z nich odbył się 25 maja 1953 r. w sali Teatru im. Stefana Jaracza, z udziałem solisty Igora Iwanowa. Nastąpiło wówczas prawykonanie „Symfonii Kopernikowskiej” Jana Millera, pod batutą Stanisława Truszczyńskiego. W utworze tym zawarł kompozytor muzyczną ilustrację środowisk, w których przebywał i pracował Mikołaj Kopernik. Część trzecia Symfonii — „Olsztyńska”, obrazowała „walkę Kopernika o zdobycie uznania dla jego twierdzeń naukowych” i oparta została na ludowych motywach warmińsko-mazurskich⁹.

W dniu 2 grudnia 1960 r. imię Mikołaja Kopernika nadano Technikum Handlowemu w Olsztynie. Na uroczystość dwudziestolecia szkoły (22 czerwca 1965 r.) komitet rodzicielski ufundował jej sztandar z imieniem Patrona¹⁰.

Postać Kopernika znalazła też żywe odbicie w plastyce olsztyńskiej. W 1954 r. artyści plastycy: Jan Ilkiewicz, Henryk Oszczakiewicz i Antoni Szymaniuk wykonali w hallu I piętra gmachu Prezydium WRN polichromię ścienną, zatytułowaną: *Mikołaj Kopernik oddziela chłopów ziemią*. Zastosowano w niej barwną technikę temperową. Wymiary całości wyniosły 5,40 × 2,80 m. Centralną postać Kopernika ukazano w otoczeniu grupy chłopów, na tle murów zamku i miasta Olsztyna¹¹. Artysta plastyk Hieronim Skurpski wystawił następujące prace związane tematycznie z Kopernikiem: *Kopernik-administrator Olsztyna* (olej, 92 × 123 cm); *Kopernik przy obronie Olsztyna — szkic do kompozycji* (olej, 27 × 36 cm); *Olsztyn z okresu Kopernika* (akwaforta)¹². Artysta plastyk Julian Dadlez wystawił pracę *Kopernik broni Olsztyna w 1521 roku* (olej, 19 × 250 cm)¹³. Artysta plastyk Ryszard Wachowski podjął ów temat w rzeźbie, eksponując studium gipsowe *Kopernik*¹⁴. Popiersie gipsowe Kopernika wykonał też artysta plastyk Bolesław Marschall¹⁵. Artysta plastyk Barbara Hulanicka wykonała barwną tkaninę dwuosnowową, zatytułowaną *Mikołaj Kopernik*. Widnieje na niej pierwszoplanowy wizerunek Kopernika i napis w tarczy słonecznej: *Sol omnia regit*¹⁶.

⁸ Ibidem, nr 125 z 27 V.

^{8a} Pol. Tyg. Lek. 1953, nr 29, ss. 1030—1032, nr 30, ss. 1061—1064, nr 31, ss. 1094—1096.

⁹ Ibidem, nr 127 z 29 V.

¹⁰ Wg informacji wicedyrektora Technikum, mgra Aleksandra Zuromskiego.

¹¹ Świat i My, 1954, nr 108 z 17 IV.

¹² Wystawa prac Hieronima Skurpskiego V—VI 1955, Muzeum Mazurskie, Olsztyn 1955; X lat plastyki olsztyńskiej VI—VIII 1956. Muzeum Mazurskie, Olsztyn 1956; Mazury i Warmia, 1955, nr 7—8, s. 187.

¹³ Wystawa Oddziału Olsztyńskiego ZPAP VI—VIII 1958, Lidzbark Warm., Zamek. Olsztyn 1958.

¹⁴ X lat plastyki olsztyńskiej.

¹⁵ Wystawione (bez katalogu) w 1965 r. w hallu Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Olsztynie.

¹⁶ Panorama Północy, 1964, nr 32 z 9 VIII.